

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ
СУМСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ**

**ІНСТИТУТ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ПІВНІЧНОГО СХОДУ НААН УКРАЇНИ**

**Науково-практичні рекомендації по
технології вирощування гречки з
елементами біологізації в умовах
північно-східного Лісостепу України**

УДК 633.12:631.5:631.8

ББК 42.112

Н 34

Науково-практичні рекомендації по технології вирощування гречки з елементами біологізації для умов північно-східного Лісостепу України / Кабанець В. М. та ін. – Сад: Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН. – 2022. – 24 с.

Рекомендації підготували :

Кабанець В. М., Собко М. Г., Бондаренко М. П., Кабанець В. В., Страхоліс І. М., Сердюк О. В., Півторайко В. В. – Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН

Маслак О. М. – Департамент агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

За редакцією: Кабанця В. В.

Науково-практичні рекомендації розглянуті та схвалені методичною комісією
Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН
(протокол № 1 від 8 лютого 2022 р.)

Видання рекомендоване для керівників та спеціалістів агропромислових формувань, фермерів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, фахівців служб консультування, студентів закладів вищої освіти аграрного профілю.

© «Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН», 2022

ЗМІСТ

Вступ	4
Державна підтримка виробників гречки	5
Рекомендована технологія вирощування гречки	5
- попередники	5
- система удобрення	6
- особливості застосування біопрепаратів	8
- обробіток ґрунту	10
- строки сівби	13
- способи сівби і норми висіву	14
- догляд за посівами	15
- збирання врожаю	15
Характеристика сортів гречки адаптованих до умов регіону	16
Результати агроекологічного випробування сортів гречки в демонстраційному полігоні Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН	20

ВСТУП

Гречка – культура великих можливостей. Народногосподарське значення її визначається головним чином харчовими і лікувальними властивостями крупи. Солома, полова та відходи від переробки зерна – добрий корм для худоби і птиці. Гречка також одна із основних медоносних, поукісних та найбільш мало витратних і у тому числі рентабельних сільськогосподарських рослин.

Серед круп'яних культур як в Україні, так і на Сумщині, гречка є найбільш поширеною культурою. Останнім часом посівні площі під культурою гречки поступово зменшуються. Такому стану речей сприяє збільшення площ посіву експортно-орієнтованих сільськогосподарських культур (соняшник, кукурудза, соя), продукція яких в останні роки є ліквідною на ринку і має відносно стабільну, високу ціну. У той же час отримання бажаних врожаїв таких культур потребує значних капіталовкладень, у першу чергу на придбання мінеральних добрив, які, в свою чергу, на початок 2022 року подорожчали більш ніж удвічі. В таких умовах товаровиробникам необхідно знову звернути увагу на культури, які можуть формувати середню і вище середньої врожайність без високого рівня інтенсифікації (добрива, засоби захисту рослин і т.д.) виробництва і, у першу чергу, на гречку.

В останні десятиріччя в Інституті сільського господарства Північного Сходу НААН створені сорти гречки, які різняться за морфотипом, мають певну зональну орієнтованість щодо агроєкологічних умов вирощування, різний рівень стійкості проти несприятливих факторів тощо. Але, поряд з позитивними властивостями сортів, розробка агротехнічних особливостей їх вирощування залишається актуальним питанням.

Тому, одним із шляхів збільшення валового збору гречки є впровадження у виробництво високоефективної конкурентоспроможної технології її вирощування, яка б забезпечила максимальну реалізацію генетичного потенціалу сучасних сортів у сучасних умовах.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВИРОБНИКІВ ГРЕЧКИ

Останніми роками активізувалася державна підтримка виробників гречки. Так, згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 886 від 11 серпня 2021 року затверджені державні субсидії у обсязі 50 млн. грн. на 2021 рік, а розмір фактичної бюджетної субсидії на 1 га посіву склав близько 1,5 тис грн. У 2021 році майже на 20 % зросли й закупівельні ціни на зерно. Таким чином, стимулюючі фактори дозволили дещо стабілізувати виробництво гречки в Україні, яке за останні 5 років постійно скорочувалось.

Слід зазначити, що ініціатива Міністерства аграрної політики та продовольства України збільшити в 2022 році обсяг державної підтримки виробникам гречки до 100 млн. грн. поряд із високою закупівельною ціною на зерно, матиме позитивний вплив на стабілізацію і, в подальшому, на зростання площ посіву цієї важливої традиційної культури для України.

РЕКОМЕНДОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ ГРЕЧКИ

Попередники. Попередники по різному впливають на морфологічні ознаки рослин гречки і в цілому на урожайність. Рівень урожайності після них визначається системою їх удобрення. Так, при розміщенні гречки в дослідках Інституту сільського господарства Північного Сходу після озимої пшениці, картоплі, кукурудзи на зерно і силос, ярої пшениці по трьох фонах удобрення попередників (1-без добрив, 2 - 20 т/га гною + $N_{45}P_{45}K_{45}$, 3 – диференційовані дози під кожну культуру) істотної різниці в прирості врожайності гречки залежно від попередників на однакових фонах не отримано.

Тому розміщувати її потрібно після рекомендованих попередників: озимої пшениці, частково по картоплі, під які вносять органічні та мінеральні добрива.

Система удобрення. Завдяки високій фізіологічній активності кореневої системи, абсолютна маса якої відносно невелика, та іншим біологічним особливостям, поле після гречки збагачене елементами живлення рослин. Дослідженнями встановлено, що на 1г корневих волосків гречка здатна засвоїти (в середньому за день) мінеральних речовин 38,8 мг, тоді як просо - 22, яра пшениця – 14,5, кукурудза – 13,2, ячмінь – 7, озима пшениця – 4,9, жито – 4,8 і овес – 2,8 мг. Гречка має також порівняно з іншими польовими культурами, підвищену здатність до синтезу органічних кислот, головним чином, щавелевої та лимонної. На 1г сухої речовини гречка синтезувала 7,01 мг кислот, нут – 5,08, люпин – 4,60, гірчиця – 4,55, горох – 3,02, овес – 2,88 і кукурудза – 1,38 мг.

Гречка забезпечує високу віддачу урожаєм витрат на мінеральні добрива, внесені безпосередньо під неї. Пояснюється це її здатністю засвоювати значну кількість поживних речовин на формування врожаю за порівняно короткий період вегетації. По здатності засвоєння гречка перевищує всі інші рослини польових культур і поступається лише люпину. Є дані, що гречка здатна засвоювати із важкорозчинних форм і калій.

Тому рослина гречки протягом вегетативного періоду накопичує значну кількість елементів мінерального живлення. При використанні соломи, післяжнивних решток та коренів гречки після неї залишається, за нашими даними, така кількість поживних речовин (табл. 1).

Таблиця 1 – Вміст елементів живлення в рослині гречки перед збиранням, кг/га

Частина рослини	N	P₂ O₅	K₂ O	Ca O	Mg O
Стебло	39	27	91	137	51
Листки	7	3	9	35	8
Суцвіття	12	4	8	13	4
Корені	21	13	37	24	12
Вся рослина	79	47	145	209	75

Вміст поживних речовин та їх кількість залежить від типу ґрунтів, погодних умов при вирощуванні, сортів гречки, але загальна їх кількість залишається істотною.

За різними даними, у кореневих та післяжнивних рештках гречки, а також у соломі перед збиранням вміст хімічних речовин, в середньому, складає (кг/га): азоту 90-120, P_2O_5 42-71, K_2O 130-220.

Значний приріст урожайності гречки забезпечує основне внесення добрив під цю культуру. Ефективність дії внесених добрив під гречку залежить від багатьох факторів, основними з яких є родючість ґрунту і вологозабезпеченість, попередник і система його удобрення, види і форми добрив, строки і способи їх внесення.

На чорноземі типовому слабовилугованому оптимальною дозою внесення мінеральних добрив для сортів гречки детермінантного типу є $N_{30}P_{45}K_{45} + N_{15}$, а звичайного морфотипу доза добрив $N_{40-50}P_{20-30}K_{50-75}$.

Отже, при розміщенні гречки після удобрених попередників та внесення добрив під цю культуру врожайність її, порівняно з неудобреним фоном підвищується на 50-60% і досягає 20-25 ц/га. Максимальна врожайність гречки в досліджах Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН становить 36,0 ц/га.

В Інституті сільського господарства Північного Сходу НААН у 2019-2020 рр. було проведено дослідження з вивчення впливу мінеральних добрив, біопрепарату, мікродобрива, регулятора росту та позакореневого підживлення, що для вирощування гречки дає однозначно позитивний результат, але слід враховувати і особливості потреб рослин гречки сортів різного морфотипу.

За результатами досліджень встановлено, що сорти гречки різного морфотипу (Селяночка – детермінантний морфотип, Слобожанка - індетермінантний) мають різну реакцію на дози та способи внесення мінеральних добрив та застосування біопрепарату (Мікрогумін - 200 г/га), мікродобрива (Реаком «Зерновий» 4,0 л/га) та регулятора росту (Гумат натрію - 1,0 л/га).

Тому для сорту Селяночка рекомендовано комплексне використання обробок насіння біопрепаратом, мікродобривом та

внесення регулятора росту в фазу «бутонізації» рослин гречки на фоні використання мінеральних добрив з розрахунку $N_{16}P_{16}K_{16}+N_{15}$. Приріст від застосування добрив в ході багаторічних досліджень – 0,45 т/га, від біопрепарату, мікродобрива та регулятора росту – 0,27 т/га, отримано врожайності - 2,20 т/га. Дещо нижча врожайність по цьому ж сорту (2,18 т/га) була отримана на варіанті з внесенням $N_{16}P_{16}K_{16}+N_{15}$. та застосуванням Гумату натрію в фазу бутонізації рослин.

Для сорту Слобожанка кращим варіантом виявлено застосування регулятора росту Гумат натрію та внесення мінерального добрива в дозі $N_{30}P_{45}K_{45}+N_{15}$, при цьому була отримана врожайність 1,92 т/га.

Особливості застосування біопрепаратів. Враховуючи, що крупа гречки в основному використовується для дитячого та дієтичного харчування надзвичайно важливою є максимальна біологізація технології вирощування культури для виробництва органічної продукції. З огляду на це в Інституті сільського господарства Північного Сходу НААН наразі проводяться дослідження у цьому напрямку з біопрепаратом *Leanum*.

Біопрепарат *Leanum* – пробіотик для ґрунтів та рослин, містить комплекс корисної ґрунтової мікрофлори у поєднанні з органічними речовинами родючих ґрунтів. Склад: азотфіксуючі, каліймобілізуєчі, молочнокислі бактерії, корисні гриби та інші представники біоти природних ґрунтів.

Результати досліджень показали, що внесення біопрепарату позитивно вплинуло на врожайність гречки, яка також суттєво залежала від температурного режиму в період вегетації та від генетичного потенціалу сортів гречки різного морфо типу (табл.2).

Оцінка отриманих результатів свідчить, що по сортах детермінантного типу Ярославна та Селяночка варіанти з використанням біопрепарату: способом обробки насіння та обробки насіння перед посівом + обприскування в період вегетації мали суттєвий вплив на урожайність рослин. Так, по сорту гречки Ярославна у варіантах з обробкою насіння перед посівом вона

склала – 1,97 т/га (приріст до контролю становив 0,68 т/га); при обробці насіння перед посівом + обприскування рослин в період вегетації урожайність не істотно, але також збільшилась до 1,99 т/га (приріст до контролю склав 0,70 т/га). Урожайність сорту гречки Селяночка також підвищувалась у варіантах з обробкою насіння біопрепаратом перед посівом і склала 2,30 т/га (приріст до контролю становив 0,81 т/га); при обробці насіння перед посівом + обприскування рослин в період вегетації урожайність становила 2,42 т/га (приріст до контролю – 0,93 т/га), що є найбільшим показником у досліді. Обприскування рослин в період вегетації також мало позитивний результат, але істотно менший.

Таблиця 2 – Вплив біопрепарату Leapum на урожайність сортів гречки різного морфотипу, Інститут СГПС НААН, 2021 р.

Спосіб обробки біопрепаратом (фактор Б)	Сорт (фактор А)									
	Ярославна		Селяночка		Середня урожайність по детермінантному морфотипу	Слобожанка		Сімка		Середня урожайність по індетермінантному морфотипу
	Урожайність, т/га	+/- до контролю, т/га	Урожайність, т/га	+/- до контролю, т/га		Урожайність, т/га	+/- до контролю	Урожайність, т/га	+/- до контролю	
Контроль	1,29	К	1,49	К	1,39	1,34	К	1,15	К	1,25
Обробка насіння перед посівом	1,97	0,68	2,30	0,81	2,10	2,00	0,66	1,63	0,48	1,82
Обприскування рослин в період вегетації	1,58	0,29	1,99	0,50	1,78	1,61	0,27	1,20	0,05	1,40
Обробка насіння перед посівом + обприскування рослин в період вегетації	1,99	0,70	2,42	0,93	2,20	1,98	0,64	1,66	0,51	1,82
НІР ₀₅	0,12		0,15		0,12	0,13		0,07		0,09

У індетермінантних сортів спостерігалась подібна тенденція до зростання врожайності. Так, на контрольному варіанті сортів гречки Слобожанка та Сімка вона становила 1,34 т/га та 1,15 т/га

відповідно, що значно менше у порівнянні з обробкою насіння, обприскуванням в період вегетації та їх технологічному поєднанні. Приріст у сорту гречки Слобожанка склав 0,27 т/га при обприскуванні рослин у період вегетації та 0,66 т/га при обробці насіння перед посівом. У сорту гречки Сімка майже не спостерігалось зростання врожайності при обприскуванні рослин в період вегетації, але вона була суттєво вищою у варіантах з обробкою насіння та обробкою насіння + обприскування рослин в період вегетації.

Найкращий результат у досліді був отриманий при вирощуванні сорту гречки Селяночка на варіанті з обробкою насіння перед посівом + обприскування рослин в період вегетації (врожайність 2,42 т/га, при рентабельності вирощування культури – 235,2 %).

Таким чином, однією з основних умов отримання повноцінного врожаю гречки є створення відповідного фону живлення шляхом внесення оптимальних доз добрив при дотриманні інших елементів технології вирощування.

Обробіток ґрунту під гречку повинен включати не тільки заходи, спрямовані на створення сприятливих водно-фізичних показників в посівному шарі, а й був би спрямований на інтенсивну боротьбу з бур'янами.

Стан із забур'яненістю полів у господарствах добре відомий. Шкідливість бур'янів надзвичайно висока. Вони є одним із факторів, що знижують ефективність усіх заходів (добрива, засоби захисту, нові сорти та інше), спрямованих на підвищення врожайності сільськогосподарських культур. При сильній засміченості полів (50 – 100 шт/м²) бур'яни виносять до 100 кг/га азоту, 50 – фосфору і 180 кг/га калію, що значно перевищує потребу внесення поживних речовин для забезпечення одержання 30 ц/га врожаю озимої пшениці. А при наявності на 1 м² 10 рослин проса курячого в посівах гречки врожайність її знижується на 22% .

Запобігти посиленню такої небезпеки можливо тільки радикальними заходами, серед яких, першочергове значення

посідають агротехнічні. Завдяки тривалому періоду від початку активної весни до настання оптимальних строків сівби гречки та необхідності отримати екологічно чисте зерно, саме в таких полях, зокрема, і слід провести боротьбу з бур'янами механічними методами. Починати потрібно обробіток ґрунту восени і продовжувати весною.

Осінній обробіток. Способи і строки його проведення залежать головним чином від попередників. При розміщенні гречки після стерньових культур слід обробіток ґрунту починати з лушчіння стерні дисковими знаряддями на глибину 6 – 8 см. Головне завдання цього заходу – забезпечити максимальне збереження вологи в ґрунті після збирання попередньої культури, створення сприятливих умов для якісної зяблевої оранки. При достатній кількості опадів і тривалому періоді до оранки на злушеному полі проростає багато бур'янів, які знищують наступним обробітком. Тому лушчіння стерні є обов'язковим у системі підготовки ґрунту після зернових.

Дискування потрібне також після кукурудзи для подрібнення і загортання в ґрунт післяжнивних решток. Поля, засмічені коренепаростковими бур'янами, слід повторно обробити лемішними лушчільниками на глибину 10–12 см. Ефективність лушчіння доведена багатьма дослідженнями в ґрунтово-кліматичних зонах і виробничою практикою.

Кількість і глибина розпушень, а також вибір знаряддя залежать від видового складу бур'янів і ступеня засмічення поля. Якщо переважають однорічні бур'яни, обробляють дисковими лушчільниками на глибину 6–8 см. У разі засмічення коренепаростковими бур'янами (осот рожевий, осот польовий, березка польова, молочай звичайний, молокан татарський та ін.), особливо важковикорінюваними, доцільно застосувати комплекс заходів по виснаженню запасів поживних речовин в їх коренях. При цьому для післяжнивного лушчіння слідом за збиранням урожаю поле обробляють дисковими лушчільниками або дисковими боронами на глибину 6–8 см.

Через 10-12 днів з появою розеток бур'янів для підрізування їх кореневої системи повторно луцать лемішними або плоскорізними знаряддями на глибину 10–12 см в агрегаті з важкими боронами, а в посушливих умовах – з кільчасто-шпоровими котками. Третє луціння на глибину 14–16 см такими самими агрегатами проводять при появі нових проростків бур'янів.

На полях, засмічених кореневищними бур'янами (пирій повзучий, свинорій пальчастий, хвощ польовий тощо), головне завдання обробітку – виведення із стану спокою сплячих бруньок підземних вегетативних органів (кореневищ) шляхом їх подрібнення і наступного знищення. З рекомендованих агротехнічних заходів по боротьбі з бур'янами цієї групи найширше застосовують спосіб так званого “удушення”. Він полягає в подрібненні кореневищ на глибині їх залягання (12 –14 см) важкими дисковими знаряддями, які пускають у двох (перпендикулярних) напрямках без розриву в часі з наступною глибокою оранкою плугами з передплужниками, коли з'являться пагони довжиною 5 – 6 см.

Основний обробіток ґрунту під гречку – зяблева оранка або безполицевий обробіток на глибину 20-22 см. При розміщенні її після стерньових попередників оранку починають через 15 – 20 днів після останнього луціння, а після цукрових буряків, картоплі та кукурудзи, які пізно звільняють поле, орють чи рихлять зразу у міру звільнення площ.

Ефективність зяблевого обробітку підвищується завдяки правильному вибору способів обробітку ґрунту весною.

Весняний обробіток. Розпочинають після настання фізичної стиглості ґрунту. Після закриття вологи і вирівнювання ґрунту наступні обробітки проводять по мірі проростання насіння чи появи сходів бур'янів. Для прискорення проростання насіння бур'янів необхідно після кожного рихлення ґрунту проводити коткування. На прикоткованих полях температура ґрунту на глибині 5 см відмічається на 2,5-4,5^oC вищою, ніж на заборонованих. Саме ущільнення, при достатній зволоженості цього шару ґрунту і сприяє пробудженню насіння бур'янів і його проростання. Рихлення ґрунту

слід проводити в фазі "білої ниточки" бур'янів, не чекаючи, поки у них з'явиться зелений листок. В цей час рослина уже укорінюється і її значно важче знищити. При наявності кореневої системи, вона має більше можливостей приживлення, навіть коли зміщена робочими органами техніки.

Тому створюються оптимальні умови для проростання насіння бур'янів ще до початку сівби гречки і їх знищення в допосівний період без застосування гербіцидів. Практично складаються умови для боротьби з бур'янами, аналогічні напівпаровому обробітку ґрунту в осінній період, маючи істотні переваги перед ним - достатньо вологи, тепла, насіння бур'янів в осінньо-зимово-весняний період ввібрало воду, дозріло і фізіологічно готове до швидкого проростання.

Залежно від початку проведення весняно-польових робіт є можливість до сівби гречки провести 2–3 рихлення, в цей час знищується 600 – 1100 шт./м² проростків бур'янів.

Отже, поле під гречку є дуже важливим місцем для проведення ефективної боротьби з бур'янами, що сприяє істотному зниженню забур'яненості посівів у ланці сівозміни без застосування гербіцидів. Агротехнічні заходи боротьби з бур'янами мають поряд з екологічними також і економічні переваги. Згідно досліджень Інституту сільського господарства Північного Сходу вартість затрат на проведення в передпосівний період трьох суцільних культивацій в поєднанні з коткуванням в 3 - 5 раз менші, ніж при застосуванні гербіцидів.

На необроблених з осені площах при наявності значної кількості післяжнивних решток проводять оранку або рихлення на глибину 14-16 см з коткуванням, а також послідує обробіток. Гречку можна розміщувати і по перелогових землях з метою подальшого використання їх в сівозміні під інші культури, зокрема, під озимі зернові.

Строки сівби. Тривалість періоду від посіву до сходів істотно залежить від вологості та температури ґрунту. Так, при прогріванні ґрунту до 10^oC сходи відмічають на 10-16 день, до 12^oC – на 8-14

день, до 14°C – на 7-10, до 16°C – на 6-8, до 18°C – на 5-7 і до 20°C – на 4-6 день. При сівбі в достатньо прогрітий ґрунт значно підвищується польова схожість насіння і густина сходів, що сприяє формуванню повноцінного стеблостою.

В Інституті розроблений принципово новий спосіб визначення оптимальних строків сівби за рівнем температурного режиму (РТР) ґрунту для кожного року з урахуванням погодних умов весняного періоду.

Оптимальні строки сівби гречки настають при досягненні рівня температурного режиму ґрунту на глибині 40 см вище 10°C (температура ґрунту на глибині 40 см вимірюється на протязі 10 днів і повинна становити в середньому 10°C). Також потрібно враховувати інші агрометеорологічні показники. Визначення їх щорічно проводиться в нашій установі. До цього часу ґрунт на глибині загортання насіння прогрівається до 15–18°C, минає загроза приморозків.

Після появи сходів рослини гречки швидко нарощують листову масу, покривають і затіняють поверхню ґрунту, що стримує проростання насіння, появу сходів і ріст бур'янів. Так, наприклад, дуже чутливою рослиною до освітлення є мишій сизий. Затінення цього бур'яну навіть екраном розміром 30x50 см на відстані 30-40 см від землі при вільному доступі світла з боків дуже затримує його ріст і розвиток. Тому він добре розвивається при достатньому освітленні у зріджених посівах або після скошування основної культури. Є дані про те, що коренева системи гречки, проявляє інгібуючу дію на розвиток бур'янів, зумовлену виділенням в ґрунт токсичних речовин, які називаються біогербіцидами.

На посів слід використовувати високоякісне насіння гречки сортів селекції Інституту сільського господарства Північного Сходу, які мають високий потенціал урожайності, це: Сумчанка, Крупинка, Слобожанка, Ювілейна-100, Ярославна, Селяночка.

Способи сівби і норми висіву. Ефективність способу сівби зумовлюють конкретні ґрунтово-кліматичні умови, ступінь окультуреності поля та організаційні можливості господарства.

Оптимальною нормою висіву в умовах достатнього зволоження на дерново-підзолистих і сірих лісових ґрунтах при звичайній рядковій сівбі (з міжряддям 15 см) є 3,5-4,0 млн. схожих насінин на 1 га, при широкорядній (з міжряддям 45 см) – 2,2-2,5, на чорноземних ґрунтах відповідно 3,0-3,5 і 2,0-2,2 млн. схожих насінин на 1 га.

Догляд за посівами – складова частина технологічного комплексу вирощування гречки. Його слід проводити своєчасно і високоякісно з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов аби створити найкращі умови для появи дружних сходів і доброго розвитку рослин.

Формування повноцінного врожаю гречки як перехреснозапильної ентомофільної культури відбувається при достатній кількості бджіл. Для забезпечення бджолозапилення гречки за 3-5 днів до початку її цвітіння слід обов'язково підвозити пасіку з розрахунку 2-3 бджолосім'ї на гектар посіву.

На широкорядних посівах можливим є проведення міжрядних обробітків ґрунту, що поряд із покращенням агрофізичних характеристик, дозволяють знизити забур'яненість посіву з одночасним підживленням рослин мінеральними добривами.

Збирання врожаю. При кількісних показниках структури врожаю, які відповідають виробничим посівам гречки, наприклад, 300 рослин на 1 м², масі 1000 зерен 28 г і 30-ти зерен на одній рослині, біологічна врожайність становить 25 ц/га, а 60-ти зерен – 50 ц/га. Але фактичний намоток буває переважно значно нижчий. Основна причина цьому – дуже великі втрати при збиранні. Для запобігання втрат зерна необхідно дотримуватись науково обґрунтованих вимог.

Збирати врожай починають коли на рослинах побуріє 75-80 % плодів. Втрати врожаю при скошуванні значною мірою залежать від вологості повітря на цей час. Найменшими вони бувають, коли відносна вологість повітря становить не менше 50 %, що відмічається переважно вранці, ввечері і вночі, а також у хмарну погоду. Оптимальна висота скошування 15-20 см, при високому

стеблостої (понад 90 см) до 25 см. На такій стерні валок надійно утримується, рослини не торкаються землі, краще провіваються і швидше просихають.

Валки на звичайних рядкових посівах укладають упоперек або під кутом до напрямку сівби, а на широкорядних тільки впоперек. Залежно від величини та вологості скошеної маси і метеорологічних факторів гречка у валках перебуває протягом 5–7 днів. За цей час досягає певна частина зерен, зменшується вологість його і соломи. Обмолот проводиться при волозі зерна 15–17%, стебел і листків - 30–35%. Для запобігання втрат зерна і його оброщення зменшують частоту обертання барабана до 450 – 500 об/хв. Зерно відразу очищають і доводять до товарних кондицій. Частина зерна може втрачатися і після обмолоту, коли під час очистки насінневого вороху з половою відходить певна його частина. Особливо важливо скошування і обмолот провести своєчасно з дотриманням необхідного режиму виконання цих робіт.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОРТІВ ГРЕЧКИ АДАПТОВАНИХ ДО УМОВ РЕГІОНУ

Ситуація із насінництвом гречки в Україні складна. Згідно даних Державного реєстру виробників насіння з 2017 року кількість суб'єктів насінництва гречки зменшилась більш ніж утричі, обсяги виробництва базового та сертифікованого насіння зменшилась у 4 рази і вже не забезпечують сталого відтворення генетичного потенціалу.

Потенціал урожайності нових вітчизняних сортів гречки достатньо високий. За останні 10 років середня врожайність виросла більш, ніж у 1,5 рази, але в останні роки зростання припинилось, у т.ч. і по причині зниження рівня репродукційного складу насіння.

З 29 сортів гречки, занесених до Державного реєстру сортів рослин придатних до поширення в Україні, 22 створені в наукових установах НААН України та аграрних ВНЗ і майже все базове

насіння гречки виробляється в регіональних центрах академії. Але механізм формування ціни на насіння гречки не стимулює розмноження сортів.

Витрати на виробництво сертифікованого насіння не покриваються різницею в цінах насіння і товарного зерна, тому значна частина насінневого матеріалу реалізується для переробки на крупу.

Поряд із цим в Інституті сільського господарства Північного Сходу НААН з мережею господарств відпрацьована система насінництва сучасних сортів гречки різного морфо типу і щорічно пропонується сільськогосподарським товаровиробникам у достатній кількості.

Характеристика сортів гречки селекції Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН адаптованих до умов регіону наведено нижче.

СУМЧАНКА – створений від схрещування сортів (Шатилівська 5 х Богатир) х (Краснострілецька х 75 – 67) з подальшим повторним і масовим доббором з гібридної популяції на детермінантність, крупнозерність і високу продуктивність. Різновидність алята. Ранньостиглий (вегетаційний період – 75 діб), стійкий до вилягання та осипання, суцвіття формується китицею, а не щитком. Маса 1000 насінин 28-31 г, плівчастість – 19-22 %. Технологічні якості крупи відмінні: вирівняність зерна 90-95 %, вихід крупи 74-78 %, вміст білку – 16 %. Високоврожайний. В окремі роки (1988, 1992) на держсортодільницях Миколаївської області сорт забезпечив урожайність 44,9 та 68,6 ц/га відповідно.

КРУПИНКА – створений від схрещування зразків гречки ВІРа (К-1208 х К-1401) х (К-465) з подальшим індивідуально-сімейним доббором на продуктивність, дружність дозрівання, крупнозерність і детермінантність. Різновидність алята. Середньостиглий (вегетаційний період – 90 діб), стійкий до вилягання та осипання, посухостійкість середня, суцвіття – китиця. Маса 1000 насінин – 29-30 г, плівчастість – 18-19 %. Технологічні та круп'яні якості відмінні: вирівняність зерна 94,6 %, вихід крупи

74,5 %, вміст білку – 16,4 %. Сорт урожайний. За роки вирощування на сортодільницях Сумської області забезпечив середню врожайність 20,5 – 22,3 ц/га. Являється національним стандартом по культурі гречки.

СЛОБОЖАНКА – створений від схрещування сортів (Астра х Колективна) з подальшим індивідуально-сімейним добором на продуктивність (озерненість, маса 1000 зерен). Різновидність алята. Індетермінантний (звичайний) морфотип. Середньостиглий (вегетаційний період – 85-90 діб). Стійкість до осипання – середня, посухостійкість – підвищена, суцвіття – щиток. Маса 1000 насінин – 28,4 г. Плівчастість – 19,8 %. Технологічні та круп'яні якості відмінні. Вирівняність зерна 85-88 %, вихід крупи 74-77 %, вміст білку – 16,0 %. За роки вирощування на сортодільницях Сумської та Чернігівської областей забезпечив врожайність 25,0 – 30,0 ц/га.

ЮВІЛЕЙНА 100 – створений від схрещування сортів (Сумчанка х Крупинка) з послідуочим об'єднанням індивідуальних доборів на детермінантність, крупнозерність і високу продуктивність. Різновидність алята. Середньостиглий (вегетаційний період – 85-90 діб). Стійкий до вилягання і осипання, суцвіття – китиця. Маса 1000 насінин – 30-31 г. Плівчастість – 19-20 %. Технологічні та круп'яні якості відмінні: вирівняність зерна – 90 %, вихід крупи – 80 %, вміст білку – 16 %. Має співвідношення зерна до соломи (1:2,5). Сорт урожайний. За роки вирощування на сортодільницях України забезпечив урожайність на рівні 25-30 ц/га.

ЯРОСЛАВНА – створений від схрещування сортів (Іванна х Тріумф) х зразками колекції ВІРа (К-4181 х К-4312) з подальшим індивідуально-сімейним добором на продуктивність, озерненість, дружність дозрівання і детермінантність. Різновидність – алята. Детермінантний морфотип. Висота рослин 91-110 см, рослини добре облиствені, гіллясті. На основному стеблі 6-7 вузлів. Верхнє суцвіття пагона закінчується китицею, зустрічаються суцвіття з виделкоподібними китицями. Форма китиці вузько циліндрична. Рослини за габітусом – компактні. Листки широкі, середньої товщини, квітки білі, зрідка блідо-рожеві. Плоди великі, крилаті.

Маса 1000 зерен – 30 г, вміст білку – 15-16 %, натура зерна – 600 г/л, плівчастість – 20,1 %, вихід крупи – 78-80 %, вирівняність зерна – 85-90 %, середньостиглий – 85-90 діб. При вирощуванні на сортодільницях України сорт забезпечив урожайність 25-30 ц/га.

СЕЛЯНОЧКА – створений від схрещування сортів (Сумчанка х Іванна) х зразками колекції ВІРа (К-3764 х К-3785) з подальшим індивідуальним добором на детермінантність, крупнозерність і високу продуктивність. Різновидність – алята. Детермінантний морфотип. Середньостиглий – вегетаційний період 85-90 діб. Стійкість до осипання вища середньої, посухостійкість підвищена. Маса 1000 зерен – 28-29 г, вміст білку – 15-16 %, натура зерна – 560-580 г/л, плівчастість – 21-22 %, вихід крупи – 80-85 %, вирівняність зерна – 80-85 %. Норма висіву 3,5 млн. схожих зерен на 1 га при суцільній сівбі та 2,2 млн. – при широкорядній. Середня врожайність 25-30 ц/га.

СІМКА - створений від схрещування сортів (Слобожанка х Колективна) з послідуочим об'єднанням індивідуально-сімейного добору на продуктивність. Різновидність – алята. Індетермінантний (звичайний) морфотип. Середньостиглий (вегетаційний період – 85-90 діб). Стійкість до вилягання, суцвіття – щиток. Маса 1000 насінин – 27,0 – 29,0 г. Плівчастість – 22,0 – 24,0 %. Вирівняність зерна 80-85 %, вихід крупи 75-80 %, вміст білку – 16,0 %. За роки випробування на сортодільницях Сумської та Житомирської областей сорт забезпечив урожайність 25,0-26,0 ц/га. За даними Українського інституту експертизи сортів за роки випробування сорт перевищив середню врожайність стандарту у зоні Лісостепу та Полісся. Сорт рекомендований для вирощування в ґрунтово-кліматичних зонах Лісостепу та Полісся. В 2017 році сорт занесений до Державного Реєстру сортів рослин України.

**РЕЗУЛЬТАТИ АГРОЕКОЛОГІЧНОГО ВИПРОБУВАННЯ
СОРТІВ ГРЕЧКИ В ДЕМОНСТРАЦІЙНОМУ ПОЛІГОНІ
ІНСТИТУТУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПІВНІЧНОГО
СХОДУ НААН, 2016-2021 РР.**

№ з/п	Назва сорту	Оригіна́тор	Урожайність зерна, т/га						Середня за 2016-2021 рр.
			2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1.	Сумчанка	Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН	2,32	2,43	2,11	2,45			2,33
2.	Крупинка		2,36	2,24	1,95	2,50	3,20	1,70	2,33
3.	Ювілейна 100		2,35	2,45	2,01	2,55	2,40		2,35
4.	Ярославна		2,52	2,57	2,18	2,60	3,00	1,64	2,42
5.	Селяночка		2,67	2,32	2,04	2,60	3,20	1,87	2,45
6.	Слобожанка		2,03	2,13	1,84	1,80	2,40	1,73	1,99
7.	Сімка		2,08	2,17	2,07	2,00	2,60	0,9	1,97
8.	Українка	ННЦ «Інститут землеробства НААН»	2,08	2,17	1,82	2,40	2,90	1,6	2,16
9.	Антарія				1,95	1,80	3,10		2,28
10.	Син 3/2				2,10	2,00	3,20		2,43
11.	Ольга				2,01	2,20		1,45	1,89
12.	Мальва		2,16	2,57	1,97				2,23
13.	Рута			2,10			2,20		2,15
14.	Єлена	Подільський державний агротехнічний університет		2,38	1,64				2,01
15.	Степова			2,12	1,66				1,89
16.	Амазонка	ТОВ НВА «Землеробець»			2,08	1,80	3,20	1,60	2,17
17.	Руслана	ТОВ АФ «Суми-Насіння»			2,10	2,46	2,20		2,25
18.	Вікторія	Інститут с.-г. Карпатського регіону	2,25	2,27	2,05	2,0			2,14
19.	Арно	Канада	2,13		2,11	2,0			2,08
20.	Девятка					2,20			2,20
21.	Дікуль					2,10			2,10

Підписано до друку 08.02.2022 р. Формат 60x90/16
Гарнітура Times New Roman.
Тираж 100 екз. Зам. № 1